

KS. JAROSŁAW WĄSOWICZ SDB ^{a, @}

 0000-0002-1253-3627

^a Archiwum Salezjańskie Inspektorii Pilskiej, ul. św. Jana Bosko 1, 64-920 Piła, wielkopolskie, PL

[@] Wonsal_@Poczta.ONet.PL

ROZWÓJ KULTU BŁ. KS. JERZEGO POPIELUSZKI W DIECEZJI WŁOCŁAWSKIEJ W LATACH 1984–2024 Próba podsumowania

Słowa kluczowe: Jerzy Popiełuszko, kult, męczeństwo, diecezja wrocławska, NSZZ Solidarność.

Streszczenie: Przez fakt odnalezienia ciała zamordowanego ks. Jerzego Popiełuszki 30 października 1984 r. w Wiśle przy wrocławskiej tamie miejsce to stało się niemal od razu celem pielgrzymek. Odtąd miasto Wrocław i lokalny Kościół związane zostały trwałymi więzami z duchowym dziedzictwem krwi przelanej przez tego męczennika. Upamiętniano go także w innych miejscowościach znajdujących się na terenie diecezji od momentu jego śmierci po czasy nam współczesne. Jego kult przybrał oficjalne formy po beatyfikacji. Analiza rozwoju kultu męczennika na terenie diecezji wrocławskiej pokazuje, że w skali Polski, jest ona ośrodkiem, gdzie kult ks. Jerzego oraz pamięć o świadectwie jego życia i męczeństwa należy do najprężniejszych.

Kult świętych męczenników jest praktyką sięgającą początków dziejów Kościoła, potwierdzaną na kartach Pisma Świętego i w trady-

KS. DR HAB. JAROSŁAW WĄSOWICZ SDB (1973–). Polski prezbiter (2002) w Towarzystwie Salezjańskim. Mgr: historia, 2001 (UMK, Toruń), teologia, 2002 (UKSW, 2002); dr nauk humanistycznych: historia, 2011 (UMK, Toruń); dr hab. nauk humanistycznych: 2023 (UKSW, Warszawa). Badacz dziejów młodzieżowej opozycji i NSZZ „Solidarność” w PRL-u, historii Kościoła w tym okresie, martyrologium duchowieństwa polskiego w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu, historii salezjanów w Polsce. Dyrektor (2004–) Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Pilskiej. Członek (2004–), członek zarządu (2008–) i wiceprezes (2016–) Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych.

cji¹. Kodeks prawa kanonicznego na temat kultu świętych stwierdza, iż „kult publiczny można oddawać tylko tym sługom Bożym, którzy autorytetem Kościoła zostali zaliczeni w poczet Świętych lub Błogosławionych” (kan. 1187). Włączenie do grona świętych bądź błogosławionych dokonuje się na drodze specjalnego procesu kanonizacyjnego. Świętych można publicznie czcić wszędzie dopuszczonymi aktami kultu, zaś publiczny kult błogosławionych podlega ograniczeniom². Beatyfikacja jest papieskim zezwoleniem na kult publiczny, ale ograniczony do pewnego terenu, np. diecezji, miasta czy kraju, z którym beatyfikowany był związany³. W przypadku bł. ks. Jerzego są to archidiecezje: warszawska (miejsce pracy), białostocka (miejsce urodzenia), warmińska (służba wojskowa); diecezje: warszawsko-praska (miejsce pracy) i włocławska (miejsce odnalezienia ciała męczennika). Jednak przypadek kultu ks. Popiełuszki jest wyjątkowy, ponieważ możemy obserwować, jak rozwija się on nie tylko w Polsce, ale i poza granicami naszego kraju⁴.

Diecezja włocławska stała się szczególnym miejscem pamięci o męczenniku czasów komunistycznych⁵. Zadecydował o tym fakt, że właśnie w stolicy diecezji i ówczesnego województwa włocławskiego swój finał znalazł dramat, jaki rozegrał się w nocy z 19 na 20 października 1984 r.

¹ W I w. po narodzeniu Chrystusa rozwijał się przykładowo kult świętych młodzianków, chłopców zamordowanych w Betlejem i okolicy na rozkaz króla Heroda w związku z przyjściem na świat Jezusa. Dowiadujemy się o tym wydarzeniu z Ewangelii św. Mateusza (Mt 2, 1–16). Święci Ireneusz, Cyprian, Augustyn i inni ojcowie Kościoła nadali im tytuł męczenników. Dzieje Apostolskie opisują męczeństwo św. Szczepana (Dz 7, 57–60), natomiast w Apokalipsie św. Jana 7, 9–17. W wizji proroczej: siedem pieczęci, siedem trąb i siedem czas jako zwiastuny wielkiego dnia gniewu bożego, czytamy m.in. „A gdy otworzył pieczęć piątą, ujrzałem pod ołtarzem dusze zabitych dla Słowa Bożego i dla świadectwa, jakie mieli” (Ap 6, 9–11).

² T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży jego nauce i uświęcanie*, Olsztyn 2002, s. 403.

³ H. Misztal, *Prawo kanonizacyjne*, Lublin 2003, s. 12–113.

⁴ Relikwie błogosławionego są obecne na wszystkich kontynentach. Są czczone szczególnie we Włoszech (60 relikwiarzy), Filipiny (ponad 50), w USA (ok. 40), a także w Australii, Belgii, Brazylii, na Białorusi, w Chile, Czechach, Francji, na Filipinach, w Hiszpanii, Irlandii, Izraelu, Kanadzie, Kazachstanie, Kenii, Kongo, Kamerunie, Kostaryce, na Malcie, w Meksyku, Niemczech, Portugalii, Rosji, Słowacji, Tanzanii, Ukrainie, w Uzbekistanie, Wielkiej Brytanii, Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Por. E.K. Czaczkowska, T. Wiścicki, *Kult bł. Jerzego rozprzestrzenia się na wszystkie kontynenty*, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/ewa-czaczkowska-tomasz-wiscicki-kult-sw-gerzego/> [12.02.2024].

⁵ Por. J. Wąsowicz, *Kult Błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki na terenie diecezji włocławskiej*, w: *Roczniki Księdza Jerzego*, t. 3: *Pielgrzymki i miejsca pielgrzymowania w Polsce w XX i XXI wieku*, red. P. Nowogórski, W. Polak, W. Rozykowski, Toruń – Górsk 2018, s. 115–126.

Przypomnijmy w tym miejscu obowiązujące oficjalnie ustalenia dotyczące ówczesnych wydarzeń⁶. Ksiądz Jerzy Popiełuszko 19 października uczestniczył w Mszy św. i modlitwie różańcowej zorganizowanej przez Duszpasterstwo Ludzi Pracy przy parafii Świętych Polskich Braci Męczenników w Bydgoszczy. W tym samym dniu po zakończeniu nabożeństwa udał się wraz ze swoim kierowcą Waldemarem Chrostowskim w drogę powrotną do Warszawy. Na trasie z Bydgoszczy do Torunia, niedaleko miejscowości Górsk, ks. Jerzy Popiełuszko i jego kierowca Waldemar Chrostowski zostali zatrzymani i uprowadzeni przez funkcjonariuszy Samodzielnej Grupy „D” Departamentu IV MSW: Grzegorza Piotrowskiego, Waldemara Chmielewskiego i Leszka Pękałę.

Dalsze wydarzenia znane są jedynie z późniejszych zeznań trzech wykonawców porwania i zabójstwa kapłana, przedstawionych w czasie śledztwa i procesu w Toruniu, który odbył się w dniach od 27 grudnia 1984 r. do 7 lutego 1985 r.⁷ Według relacji oprawców ks. Popiełuszko został przymuszony do wyjścia z samochodu, następnie pobito go i wrzucono do bagażnika milicyjnego samochodu. Kiedy ruszono w stronę Torunia kierowca Chrostowski zdołał wyskoczyć z jadącego samochodu i uciekł⁸. Porywacze nie rzucili się za nim w pościg i pojechali dalej, w stronę Torunia. Zamknięty w bagażniku ks. Jerzy usiłował się stamtąd wydostać. Porywacze zatrzymywali się co jakiś czas i bili go aż do utraty przytomności.

⁶ Zob. T. Kaczmarek, *Dzień śmierci błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, red. M. Kindziuk, Warszawa 2016, s. 9–23. Warto w tym miejscu wspomnieć, że uznana za oficjalną wersja wydarzeń związanych z porwaniem i zabójstwem ks. Jerzego Popiełuszki przez niektórych historyków czy dziennikarzy śledczych jest kwestionowana. Zob. m.in. W. Polak, *Trudne lata przełomu. Szkice z historii najnowszej*, Gdańsk 2006, s. 326–260; tenże, *Wątpliwości dotyczące okoliczności śmierci ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Kościół w obliczu totalitaryzmów. Zbiór studiów dla uczczenia XXV rocznicy męczeńskiej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki*, Toruń 16–17 X 2009 r., red. W. Polak [i in.], Toruń 2010, s. 28–37; tenże, *Czy poznamy prawdę o śmierci księdza?*, „W Sieci Historii”, 2014, nr 10, s. 16–18. Na ten temat zob. także: W. Sumliński, *Kto naprawdę Go zabił?*, Warszawa 2005; A. Poniński, *Jak było naprawdę?*, „W Sieci Historii”, 2014, nr 10, s. 10–12; J. Gołębiowski, *Bezpieka szuka siebie*, „Biuletyn IPN”, 2017, nr 10, s. 120–130; R. Gromadzki, A. Witkowski, *Misja „Popiełuszko”. Kuliszy śledztwa w sprawie porwania i morderstwa kapelana Solidarności*, Warszawa 2022.

⁷ Zob. *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki*, t. 2: *Śledztwo w sprawie uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, wstęp i opracowanie: J. Gołębiowski, Warszawa 2014; A. Poniński, *Obraz śmierci ks. Popiełuszki podczas procesu toruńskiego*, w: *Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, s. 129–141.

⁸ W. Chrostowski, *Świadectwo. Dokumenty*, red. J. Grzegorzczak, E. Karwowska, Innsbruck 1991, s. 90–95.

W końcu związali księdza w taki sposób, że każda próba wyprostowania nóg powodowała duszenie. Mordercy zeznali potem przed sądem, że około północy wjechali na zaporę na Wiśle we Włocławku. Tam z wysokości kilkunastu metrów wrzucili księdza do wody. W dniu 30 października 1984 roku wyłowiono jego zwłoki. W sobotę 3 listopada 1984 roku w Warszawie odbyły się uroczystości pogrzebowe kapłana, który został pochowany przy kościele pw. św. Stanisława Kostki na Żoliborzu. Stały się one wielką manifestacją religijną i patriotyczną. W pogrzebie ks. Jerzego Popiełuszki wzięli udział działacze podziemnych struktur „Solidarności” i „Solidarności Rolników Indywidualnych” z terenów diecezji włocławskiej⁹. Od tego momentu grób ks. Jerzego stał się miejscem, do którego po dzień dzisiejszy przybywają liczne pielgrzymki. Po beatyfikacji, która miała miejsce 6 czerwca 2010 roku w Warszawie na Placu Piłsudskiego, 19 października tegoż roku kard. Kazimierz Nycz ustanowił przy kościele pw. św. Stanisława Diecezjalne Sanktuarium bł. ks. Jerzego Popiełuszki¹⁰.

1. Miejsca upamiętnienia

1.1. Tama we Włocławku

Zaraz po męczeńskiej śmierci kapelana „Solidarności” szczególnym miejscem jego upamiętnienia stała się tama we Włocławku. Ludzie spontanicznie przynosili tam kwiaty i znicze, które systematycznie były usuwane przez Służbę Bezpieczeństwa. Zatrzymywały się tu pielgrzymki podążające do grobu ks. Jerzego i na Ogólnopolskie Pielgrzymki Świata Pracy na Jasną Górę¹¹. Ówczesny biskup włocławski Jan Zaręba rozpoczął starania, aby w miejscu wrzucenia ks. Jerzego w nurt Wisły postawić pamiątkowy krzyż. Dopiero po pięciu latach zgodę na to uzyskał kolejny biskup włocławski Henryk Muszyński¹². Ostatecznie pomnik upamiętniający śmierć ks. Popiełuszki stanął tu w 1991 roku, po zakończeniu wizyty

⁹ A. Paczoska-Hauke, *Reakcje mieszkańców Pomorza i Kujaw na porwanie i śmierć ks. Jerzego Popiełuszki w świetle dokumentów SB*, „Studia Bydgoskie”, 3(2009), s. 315–316.

¹⁰ Por. J. Gołębiewski, *Jerzy Aleksander Popiełuszko (1947–1984)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 364–375.

¹¹ Por. W. Polak, *Czas ludzi niepokornych. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim (13 XII 1981–4 VI 1989)*, Toruń 2003, s. 380–281.

¹² Por. S. Błachnio, *Włocławek – Krzyż przy zaporze*, <http://www.krajoznawcy.info.pl/krzyz-przy-tamie-8369> [12.01.2024].

Jana Pawła II w Polsce. Stanowi go krzyż papieski, centralny element ołtarza, przy którym ojciec święty 9 czerwca 1991 r. odprawił Mszę św. na lotnisku Aeroklubu Włocławskiego w Kruszynie podczas IV pielgrzymki do kraju¹³. Papież kilkakrotnie w trakcie homilii nawiązał do postaci ks. Jerzego w kontekście męczeństwa, stojącego u podwalin duchowej jedności Europy, od czasów pierwszych wieków chrześcijaństwa po lata współczesne. Mówił wówczas m.in.: „Tu, na tej ziemi kujawskiej, tu, w tym mieście męczenników, to musi być powiedziane głośno. Kulturę europejską tworzyli męczennicy trzech pierwszych stuleci, tworzyli ją także męczennicy na wschód od nas w ostatnich dziesięcioleciach – i u nas w ostatnich dziesięcioleciach. Tak, tworzył ją ksiądz Jerzy. On jest patronem naszej obecności w Europie za cenę ofiary z życia, tak jak Chrystus. Tak jak Chrystus, jak Chrystus ma prawo obywatelstwa w świecie, ma prawo obywatelstwa w Europie, dlatego że dał swoje życie za nas wszystkich. Ma prawo obywatelstwa wśród nas i wśród wszystkich narodów tego kontynentu i całego świata, przez swój krzyż”¹⁴.

Po beatyfikacji ks. Jerzego zrodził się pomysł utworzenia sanktuarium męczennika przy parafii Matki Bożej Fatimskiej, której kościół znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie tamy na Wiśle. Najpierw zostały tu podarowane przez kard. Kazimierza Nycza relikwie nowego błogosławionego, które trafiły do Włocławka 12 września 2010 r.¹⁵ Natomiast w pierwszą rocznicę wyniesienia na ołtarze kapelana „Solidarności” biskup włocławski Wiesław Mering wydał dekret o utworzeniu Sanktuarium Męczeństwa Błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki, w którym pisał m.in.: „Niech to sanktuarium stanie się celem pielgrzymek wszystkich pątników, zwłaszcza duchownych i wiernych świeckich diecezji włocławskiej, którzy wpatrzeni w przykład wiary i męczeńskiej śmierci błogosławionego ks. Jerzego pragną pogłębiać w sobie ducha służby i umiłowania Kościoła oraz wypraszać potrzebne łaski”¹⁶.

¹³ Por. *Parafia Matki Bożej Fatimskiej*, w: *Rocznik Diecezji Włocławskiej 2011*, red. A. Niemira, Włocławek 2011, s. 188.

¹⁴ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św.*, Włocławek, 7 VI 1991, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/28wloclawek_07061991.html, [24.02.2024].

¹⁵ Por. A. Konik-Korn, *Sanktuarium Męczeństwa bł. Ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku*, „Niedziela”, nr 43 z 20 X 2013, s. 20–21.

¹⁶ W. Mering, *Dekret ustanawiający Sanktuarium Męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku*, Włocławek, 5 czerwca 2011 r., MDWł, 94(2011) nr 7–8, s. 721–722. Zob także: *Nowe sanktuarium Męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku*, <http://www.naszdziennik.pl/wiara-kosciol-w-polsce/12727,wloclawek-upamietnia-smierc-bl-ks-gerzego.html>, [10.10.2017].

Sanktuarium jest dzisiaj centralnym miejscem kultu bł. ks. Popiełuszki na terenie diecezji włocławskiej¹⁷. Odbywa się w nim wiele cyklicznych nabożeństw. Oprócz uroczystości centralnych związanych z kolejnymi rocznicami śmierci męczennika, w każdy wtorek przed Mszą św. wieczorną odprawiane jest nabożeństwo z modlitwą o wstawiennictwo ks. Jerzego, a każdego dziewiętnastego dnia miesiąca o godz. 17.30 celebrowana jest Eucharystia w intencji Ojczyzny i ludzi pracy z nowenną ku czci bł. Jerzego¹⁸. Przy sanktuarium funkcjonuje Muzeum Męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki. Składają się na nie trzy sale, w których prezentowane są z wykorzystaniem środków multimedialnych poszczególne etapy życia błogosławionego od dzieciństwa, przez jego zaangażowanie w ruch „Solidarności” i posługę represjonowanym, po męczeńską śmierć. W ostatniej sali została umieszczona interaktywna mapa świata, na której zostały zaznaczone miejsca kultu ks. Popiełuszki. Włocławskie muzeum powstało w ramach projektu „Szlak męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki” realizowanego z udziałem środków z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Zostało uroczystie otwarte 7 czerwca 2015 r.¹⁹

Do sanktuarium przybywają pielgrzymki z całej Polski. Organizowane są m.in. przez struktury związkowe „Solidarności”, parafie, organizacje religijne i społeczne. Pobyt we Włocławku w miejscu odnalezienia ciała ks. Jerzego jest często łączony z pielgrzymowaniem wiernych do sanktuarium ks. Popiełuszki w Warszawie na Żoliborzu. W program pielgrzymek włączane są także Bydgoszcz – kościół pw. Świętych Braci

¹⁷ Por. H. Witeczak, *Sanktuaria jako miejsca kultu w diecezji włocławskiej*, w: *Ubi episcopus, ibi Ecclesia. Jubileusz posługi ks. bp. Wiesława Meringa w diecezji włocławskiej*, Włocławek 2012, s. 301–326; Konik-Korn, *Sanktuarium męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku*, s. 20–21.

¹⁸ Por. K.R. Kraciuk, *Kalendarium wydarzeń w Sanktuarium Męczeństwa i Śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku w roku 2012*, w: *Kościół naszym domem. Program duszpasterski diecezji włocławskiej 2011/2012*, red. R. Nowacki, Włocławek 2012, s. 11–112; tenże, *Kalendarium wydarzeń w Sanktuarium Męczeństwa i Śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku w roku 2013*, w: *Być solą ziemi. Program duszpasterski diecezji włocławskiej 2012/2013*, red. R. Nowacki, Włocławek 2013, s. 106–107; D. Kosecki, *Kalendarium wydarzeń w Sanktuarium Męczeństwa i Śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku w roku 2015*, w: *Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię. Program duszpasterski diecezji włocławskiej 2014/2015*, red. R. Nowacki, Włocławek 2014, s. 121–129; *Program duszpasterski na rok 2017. Parafia Rzym.-Kat. pw. Matki Bożej Fatimskiej we Włocławku, Sanktuarium bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku*, w: *Idźcie i głosście. Program duszpasterski diecezji włocławskiej 2016/2017*, Włocławek 2016, s. 86–99.

¹⁹ *Multimedialne Muzeum Męczeństwa Bł. Ks. Jerzego Popiełuszki otwarte*, <https://wloclawek.naszemiasto.pl/multimedialne-muzeum-meczenstwa-bl-ks-jerzego-popieluszki/ar/c13-3413908> [12.02.2024].

Męczenników, gdzie kapłan sprawował ostatnią w życiu Mszę św. i nabożeństwo różańcowe, oraz Górsk – miejsce porwania, gdzie znajduje się pomnik w kształcie krzyża oraz muzeum²⁰.

1.2. Region koniński

Prężnym ośrodkiem pielęgnowania pamięci o ks. Jerzym Popiełuszce na terenie diecezji włocławskiej stał się region koniński. Było to związane z działającymi tu aktywnie strukturami NSZZ „Solidarność”, zarówno w podziemiu, jak i po 1989 r.²¹ W Koninie jeszcze w trakcie poszukiwania porwanego ks. Popiełuszki modlitwy w jego intencji zostały zainicjowane w kościele pw. św. Wojciecha. Przyozdobiono w nim ołtarz napisem wykonanym tzw. solidarycą: „Kapłanie robotników, czuwając w modlitwie, czekamy na ciebie”. W niedzielę 28 października podczas mszy świętych odczytane zostało oświadczenie bp. Jana Zaręby, w którym wyraził oburzenie duchowieństwa i wiernych aktem przemocy zastosowanej wobec osoby ks. Popiełuszki. Ponadto odczytano oświadczenie miejscowego duchowieństwa z apelem o składanie podpisów pod wyłożonymi listami z wyrazami oburzenia faktem uprowadzenia kapłana, które następnie przesłane zostały do prymasa oraz parafii św. Stanisława Kostki na Żoliborzu. Do wiernych zostało skierowane także zaproszenie na Mszę św. w intencji ks. Jerzego, którą zaplanowano na 30 października. Po Eucharystii do północy trwać miała adoracja Najświętszego Sakramentu, podczas której miały być czytane fragmenty homilii ks. Jerzego i innych jego przemówień²².

W tych dniach ciągłego oczekiwania na odnalezienie uprowadzonego kapelana „Solidarności” nabożeństwa w jego intencji odbywały się we

²⁰ Więcej zob. W. Rozynkowski, *Szlak męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Dzieje regionu kujawsko-pomorskiego*, red. A. Radziwiński, Toruń 2017, s. 554–563, 604–605; J. Wąsowicz, *Bydgoskie ślady ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Roczniki Księdza Jerzego*, t. 4: *Postacie Polski Niepodległej*, red. P. Nowogórski, W. Polak, W. Rozynkowski, Toruń – Górsk 2019, s. 55–80.

²¹ Por. E. Wojcieszek, P. Zwiernik, *NSZZ „Solidarność” Region Konin*, w: *NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, t. 4: *Polska Zachodnia*, red. Ł. Kamiński, G. Waliłóra, Warszawa 2010, s. 305–349.

²² *Dok. Nr 122: Załącznik do informacji dziennej z dnia 30 X 1984 r. Działania i inicjatywy Kościoła rzymskokatolickiego*, w: *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1982–1984*, t. 1, wstęp J. Żaryn, red. naukowa J. Mysiakowska, wybór i opracowanie J. Gołębiowski, J. Mysiakowska, A.K. Piekarska, Warszawa 2009, s. 347–348; *Dok. nr 107: B.d. (prawdopodobnie październik 1984), Konin – Wyciąg z informacji operacyjnej TW pseudonim „Marek” dotyczącej mszy w intencji ks. Jerzego Popiełuszki, która odbyła się w kościele pw. św. Wojciecha w Koninie*, w: *NSZZ „Solidarność Region Konin. Wybór dokumentów*, t. 2: (1981–1989), wstęp, wybór dokumentów, red. K. Białecki, Poznań 2016, s. 311–312, s. 317.

wszystkich kościołach w Koninie oraz pobliskim sanktuarium w Licheniu. Przed świątyniami pojawiły się w gablotach fotografie portretowe ks. Jerzego Popiełuszki oraz różnego rodzaju dokumenty i oświadczenia czy informacje o przebiegu wypadków związanych z wydarzeniami z 19 października²³. Swoje oświadczenie 25 października wydała m.in. Regionalna Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidarność” w Koninie, w którym pisano m.in. „Męczeńska śmierć ks. Jerzego Popiełuszki unaoczniała wszystkim, do jakich zbrodni doprowadzić może poczucie bezkarności funkcjonariuszy totalitarnego systemu. Ten zbrodniczy czyn nie wyrósł z niczego. [...] W naszym regionie grożono śmiercią działaczom „Solidarności” i ich rodzinom, uniemożliwiono im podjęcie pracy, bito aresztowanych w czasie przesłuchań, niektórych nachodzono w domach i szantażowano, aby zmusić do współpracy z SB”²⁴.

Mieszkańcy regionu konińskiego, pomimo szykan ze strony władz i SB²⁵, w około 70-osobowej grupie wzięli udział w pogrzebie ks. Popiełuszki 3 listopada w Warszawie, która podczas uroczystości niosła transparent z napisem: „Żegnamy Cię w bólu Patronie Solidarności – wierni Regionu Konińskiego”. Delegacja złożyła na grobie kapłana wieniec z napisem: „Przyjacielowi, Apostołowi Pokoju – Solidarność Regionu Konińskiego”²⁶. W Koninie nabożeństwo żałobne w intencji zamordowanego kapłana zostało odprawione dwa dni później w parafii św. Wojciechu w Koninie-Morzysławiu. W podziemnym piśmie „Koniński Biuletyn Informacyjny” znajduje się relacja z Mszy św. odprawionej 5 listopada 1984 r.: „Przed mszą poczty sztandarowe pochyliły się nad krzyżem z kwiatów. Tłum wiernych stał w milczeniu. Zapalono znicze, składano kwiaty. Mszę koncelebrowało sześciu księży. Słowo wstępne ks. [Stanisława] Waszczyńskiego nawiązy-

²³ Por. Zakazana „Solidarność”. *Rzecz o podziemnej „Solidarności” w regionie konińskim w okresie 13 XII 1981 – 17 IV 1989*, opr. E. Zaleska i W. Zaleski, Konin 2000, s. 137.

²⁴ Dok. nr 104: 1984 październik 25, Konin – Oświadczenie Regionalnej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” w Koninie w sprawie uprowadzenia ks. Jerzego Popiełuszki, w: NSZZ „Solidarność Region Konin”, s. 311–312.

²⁵ „Koniński Biuletyn Informacyjny” 1984, nr 9. Jedną z uczestniczek pogrzebu Bożena Brzezińska z Duszpasterstwa Ludzi Pracy przy parafii pw. św. Maksymiliana Kolbego wspominała po latach: „[...] przedzieraliśmy się do Warszawy przez częste kontrole milicyjne niezwykle złośliwe, wrogie i aroganckie”. Por. B. Brzezińska, *Od zakrycia*, Konin 2004, s. 270.

²⁶ Zob. także: Dok. nr 110: 1984 listopad 5, Konin – Meldunek operacyjny kpt. Henryka Nowaczewskiego, naczelnika Wydziału V WUSW w Koninie, do SOR kryptonim „Układ-2” dotyczący udziału przedstawicieli środowiska konińskiej opozycji w pogrzebie ks. Jerzego Popiełuszki, w: NSZZ „Solidarność Region Konin”, s. 322–323.

wało do zamordowania kapłana, natomiast wspaniałą homilię wygłosił ks. [Zbigniew] Szygenda. Mówił o tym, jaki straszny owoc wydaje cywilizacja nienawiści, wychowanie w duchu pogardy dla innych”²⁷.

To właśnie parafia w Koninie-Morzysławiu stała się w kolejnych latach centralnym miejscem szerzenia kultu ks. Popiełuszki w regionie konińskim. Chociaż pamięć o męczenniku była też pielęgnowana w innych parafiach m.in. w kościele pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego, gdzie proboszczem był ks. Antoni Łassa. W kościele tym po śmierci ks. Popiełuszki nazwano jego imieniem nowo oddaną do użytku salę w domu katechetycznym oraz zorganizowano wystawę zdjęć²⁸. Od 1985 r. z parafii odbywały się pielgrzymki do miejsc związanych z męczeństwem ks. Jerzego i do jego grobu²⁹. Natomiast w miesiąc po śmierci ks. Jerzego przy parafii św. Wojciecha powstała Konfraternia im. ks. Jerzego Popiełuszki, którą utworzyli działacze podziemnej „Solidarności”. Pomysłodawcą nazwy tej grupy był ks. Waszczyński. Konfraternia przez kolejne lata stała się bardzo aktywnym środowiskiem upamiętniającym swojego patrona. Organizowała msze św. w intencji Ojczyzny, wykłady mu poświęcone, okolicznościowe wystawy³⁰. Z inicjatywy Konfraterni z parafii św. Wojciecha 25 sierpnia 1985 r. wyruszyła Piesza Pielgrzymka Ludzi Pracy do Lichenia. W 1986 r. przy tym sanktuarium odsłonięto pomnik ks. Jerzego zaprojektowany przez Adama Graczyka. Został ufundowany przez działaczy NSZZ „Solidarność”. Pielgrzymki Ludzi Pracy do licheńskiej Matki Bolesnej Królowej Polski, która została obrana na patronkę NSZZ „Solidarność” Regionu Konińskiego, odbywają się po dzień dzisiejszy. W ich organizację oprócz Konfraterni i związkowców zaangażowała się również Akcja Katolicka Diecezji Włocławskiej. Podczas pielgrzymek pątnicy modlą się w różnych

²⁷ „Koniński Biuletyn Informacyjny”, 1984, nr 9.

²⁸ Por. J. Durka, *Wydział do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Koninie i sytuacja Kościoła katolickiego województwie konińskim w pierwszych latach po zniesieniu stanu wojennego w świetle materiałów Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie*, „Polonia Maior Orientalis”, 2(2015), s. 122, DOI: 10.4467/27204006pmo.15.009.16916.

²⁹ Por. Brzezińska, *Od zakrystii*, s. 270–271.

³⁰ Por. P. Gołdyn, *Konfraternia im. Księdza Jerzego Popiełuszki w Koninie w latach 1984–1989*, w: *Nie można uśmiercić nadziei. Reminiscencje śmierci księdza Jerzego Popiełuszki w Wielkopolsce 1984–1989*, red. W. Handke, J. Wąsowicz, Poznań 2009, s. 85–95; I. Fret, *NSZZ „Solidarność” w Turku w latach 1980–1990*, Turek 2010, s. 130–131. Zob. *Dok. nr 111: 1984 listopad 7, Konin – Meldunek operacyjny por. Szymona Jędrzejewskiego, zastępcy naczelnika Wydziału V WUSW w Koninie, do SOR kryptonim „Układ-2” dotyczący mszy św. w intencji zabitego ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *NSZZ „Solidarność Region Konin*, s. 324–325.

intencjach za wstawiennictwem bł. ks. Jerzego i po zakończeniu Mszy św. w sanktuarium udają się pod jego pomnik³¹.

1.3. Pozostałe miejsca

Również w innych miejscowościach na terenie diecezji włocławskiej upamiętniano od 1984 r. po czasy współczesne ks. Popiełuszkę. Przykładowo na cmentarzu parafialnym w Słupcy 31 października 1984 r. pojawiła się symboliczna mogiła wraz z krzyżem, który przez kolejne miesiące był usuwany przez SB, i na nowo instalowany przez mieszkańców miasta. Na krzyżu zamontowano tabliczkę z napisem: „Pamięci Księdza Jerzego Popiełuszki Apostoła Prawdy i Wiary zamordowanego przez oficerów MSW”³². W Kłodawie po śmierci ks. Jerzego na miejscowym cmentarzu, obok mogił duchownych, pojawiło się także upamiętnienie zamordowanego kapłana. W kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w latach 1984–1989 odbywały się comiesięczne msze św. w intencji ojczyzny, w organizacje których angażowały się podziemne struktury „Solidarności” oraz duszpasterstwo rolników. Z Kłodawy organizowano też pielgrzymki do kościoła pw. św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu, aby nawiedzić grób ks. Jerzego Popiełuszki³³. Natomiast 13 grudnia 2007 r. w Turku odbyła się uroczystość odsłonięcia pomnika ks. Popiełuszki, który stanął przy kościele pw. św. Barbary na osiedlu Wyzwolenia. Z tej okazji ulicami miasta przeszedł marsz pamięci ks. Jerzego, a we wspomnianym kościele odprawiona została Msza św. za Ojczyznę³⁴. W tym samym mieście w październiku 2011 r. imię ks. Popiełuszki nadano rondu na skrzyżowaniu Alei Jana Pawła II z Aleją NSZZ „Solidarność”³⁵. Kolejnym miejscem upamiętnienia męczennika jest Modzerowo. W uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa 15 czerwca 2012 roku w miejscowym Gimnazjum

³¹ Por. G. Ziółkowski, *Piesze pielgrzymki Ludzi Pracy Regionu Konińskiego do Matki Bolesnej Królowej Polski*, <http://www.ak.diecezja.wloclawek.pl/index.php/16-strona-glowna/1-30-pielgrzymka-ludzi-pracy-do-lichenia> [24.02.2024].

³² Por. *Zakazana „Solidarność”*, s. 139.

³³ Por. P. Gołdyn, *Z pól do wolności. Szkic do dziejów opozycji wiejskiej na Ziemi Konińskiej (1980–1989)*, Konin 2009, s. 72–73; E. Kapyszevska, *Solidarność w Kłodawie, 1980–1981*, Konin 2010, s. 182–183.

³⁴ *Ku czci Jerzego Popiełuszki*, <https://www.lm.pl/aktualnosci/ku-czci-jerzego-popieluszki> [24.02.2024].

³⁵ Zob. *Turek: rondo z patronem*, <https://www.lm.pl/aktualnosci/turek-rondo-z-patronem> [24.02.2024]; *Ks. Popiełuszko patronem ronda w Turku*, <https://turek.naszemiasto.pl/ks-popieluszko-patronem-ronda-w-turku/ar/c4-1127495> [24.02.2024].

Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich odbyła się uroczystość poświęcenia sztandaru oraz nadania tej placówce imienia bł. ks. Jerzego Popiełuszki. Wzięło w niej udział wielu znamienitych gości z całej Polski, z mamą ks. Jerzego Marianną Popiełuszką i bratem księdza Stanisławem na czele³⁶.

2. Propagatorzy kultu

Czasami rozwój kultu związany jest z gorliwością konkretnych duszpasterzy. W diecezji wrocławskiej do kapłanów propagujących kult ks. Popiełuszki należał m.in. ks. Jan Matusiak, proboszcz parafii w Ostrowąsie i kustosz tamtejszego sanktuarium Matki Bożej. W okolicznościowej publikacji poświęconej temu miejscu pielgrzymkowemu na Kujawach, znajdujemy ślady kultu ks. Jerzego wśród wiernych: „W 1987 r. ks. Matusiak zorganizował wyjazd orkiestry do Warszawy, gdzie grała podczas mszy świętej sprawowanej za Ojczyznę w kościele św. Stanisława Kostki na Żoliborzu oraz przy grobie bł. ks. Jerzego Popiełuszki. Żyjący jeszcze wówczas rodzice ks. Jerzego po zakończonej Eucharystii dziękowali ks. Janowi i orkiestrze za uświetnienie liturgii i wzbudzającą nadzieję grę pieśni patriotycznych. Orkiestra występowała również w innych miejscach związanych z męczeńską śmiercią ks. Popiełuszki. Grała na mszy św. za Ojczyznę w kościele pw. Świętych Polskich Braci Męczenników w Bydgoszczy, gdzie ks. Jerzy odprawił ostatnią w życiu Eucharystię. Dnia 19 października 1994 r. ks. Jan zorganizował wyjazd do Górska pod Toruniem, miejsca uprowadzenia ks. Popiełuszki przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Przy upamiętniającym tę zbrodnię pamiątkowym krzyżu orkiestra zagrała szereg pieśni religijnych i patriotycznych. Zespół wraz z ks. Janem uczestniczył w odsłonięciu pomnika upamiętniającego męczeństwo ks. Jerzego nad brzegiem Wisły w Toruniu³⁷. Był także obecny na tamie we Włocławku podczas uroczystości poświęcenia krzyża w miejscu śmierci błogosławionego męczennika”³⁸.

³⁶ Por. S.M. Korytkowski, *Szkola w Modzerowie nosi imię bł. ks. Jerzego Popiełuszki*, <http://www.diecezja.wloclawek.pl/pl/news/20,aktualnosci/557,szkola-w-modzerowie-nosi-imie-bl-ks-jerzego-popieluszki> [24.02.2024].

³⁷ Pomnik odsłonięto 19 października 2011 roku podczas obchodów 27. rocznicy śmierci kapłana. Autorem projektu jest Kazimierz Gustaw Zemła, prace rzeźbiarskie wykonał Paweł Pietrusiński, a prace odlewnicze Marek Żebrowski. Budowę sfinansowano m.in. z funduszy Urzędu Miasta Torunia i Urzędu Marszałkowskiego.

³⁸ Por. *Ksiądz kanonik Jan Matusiak – patron parafialnej orkiestry dętej*, w: *Sanktuarium Matki Bożej Pani Kujaw w Ostrowąsie*, red. J. Drewniak [i in.], Ostrowąs 2014, s. 122.

Trzeba na koniec wspomnieć o innych wrocławskich wątkach w upamiętnianiu i rozwoju kultu ks. Jerzego Popiełuszki. Na łamach diecezjalnego pisma „Ład Boży” ukazywały się w roku 1985 (numery 2–22) relacje z procesu toruńskiego autorstwa ks. Antoniego Ponińskiego, który jako jedyny ksiądz uczestniczył w procesie morderców kapelana „Solidarności”³⁹. Pierwsze numery pisma z relacjami osiągnęły nakład 50 tys. egzemplarzy i rozeszły się w całości się (nr 2–7). Warto dodać, że były one w tym samym czasie odczytywane w Radiu Wolna Europa. Jego ówczesny kapelan ks. Stanisław Ludwiczak, kapłan diecezji wrocławskiej, otrzymywał z Polski regularnie diecezjalne czasopismo⁴⁰. W 2005 roku relacje ks. Ponińskiego z Sądu Wojewódzkiego w Toruniu ukazały się drukiem w formie zwartej publikacji⁴¹. Z okazji 20. rocznicy śmierci ks. Popiełuszki jeden z zeszytów „Ateneum Kapłańskiego” został w całości poświęcony zamordowanemu kapelanowi „Solidarności”⁴². Natomiast na łamach „Miesięcznika Diecezji Wrocławskiej – Kroniki” zostały opublikowane referaty z sympozjum „Zwyciężył już dziś” zorganizowanego 11 września 2010 r. we wrocławskim Wyższym Seminarium Duchownym w ramach diecezjalnych uroczystości dziękczynnych za beatyfikację ks. Popiełuszki⁴³.

³⁹ Jednocześnie w numerze 1 z 1985 r. cenzura usunęła cały artykuł ks. Antoniego Ponińskiego (pseud. Piotr Maćkowski) pt. *Luźne zapiski*, a dotyczący ks. Jerzego Popiełuszki. Por. K. Rułka, „Ład Boży” w latach 1982–1997, *StWi*, 13(2011), s. 252–256. W 1990 r. na łamach „Ładu Bożego” ukazał się artykuł ks. Ponińskiego poświęcony miejscu śmierci ks. Jerzego. Zob. A. Poniński, *Tama*, „Ład Boży”, 1990, nr 20, s. 5; toż: „Wzrastanie”, 1991, nr 31–32, s. 8–9.

⁴⁰ Por. *Zdawało się im, że go unicestwili... O procesie toruńskim z ks. Antonim Ponińskim rozmawia Katarzyna Maniewska*, „Biuletyn IPN”, 2017, nr 10, s. 107–119.

⁴¹ Por. A. Poniński, *Proces. Zabójcy ks. Jerzego Popiełuszki przed sądem w Toruniu*, Poznań 2005.

⁴² *AtK*, 143(2004), z. 3(574). Ukazały się w nim następujące artykuły: ks. P. Nitecki, „Z miłości umarłeś...” o miłości Ojczyzny i Kościoła w czasach komunizmu w dwudziestolecie męczeństwa ks. Jerzego Popiełuszki; J. Żurek, „Teczki” na księży i ich likwidacja (zakończenie działalności departamentu IV MSW); M. Lasota, *Zabójstwa księży w okresie PRL (z uwzględnieniem tzw. raportu Rokity)*; o. G. Bartoszewski OFMCap, *Obraz życia i działalności ks. Jerzego Popiełuszki w świetle jego „Zapisów” (1980–1984)*; ks. A. Lewek, *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*; ks. T. Kaczmarek, *Jan Paweł II wobec świadectwa ks. Jerzego Popiełuszki; Po dwudziestu latach. Rozmowa z mecenasem Janem Olszewskim, oskarżycielem posiłkowym i pełnomocnikiem rodziny ks. Jerzego Popiełuszki w procesie jego zabójców, przeprowadzona przez ks. Antoniego Ponińskiego*; ks. J. Sochoń, *Kościół na Żoliborzu w Warszawie – sanktuarium pamięci ks. Jerzego Popiełuszki*; ks. A. Lewek, *Bibliografia ks. Jerzego Popiełuszki*.

⁴³ *MDWi*, 93(2010), nr 10. Były to następujące wystąpienia: B. Dembowski, *Moje spotkania z błogosławionym Jerzym Popiełuszką, prezbiterem i męczennikiem*; T. Kaczmarek, *Świadectwo Kapłana Męczennika*; K. Soborak, *Moje spotkania z błogosławionym księdzem Jerzym Popiełuszką*.

Diecezja włocławska ma swój wkład w sam przebieg procesu beatyfikacyjnego zamordowanego przez funkcjonariuszy SB kapelana „Solidarności”. Postulatorem w tym procesie od 8 września 2002 roku był kapłan tej diecezji ks. dr hab. Tomasz Kaczmarek⁴⁴. Do jego głównych zadań na tym etapie procesu diecezjalnego należało zebranie informacji o życiu Sługi Bożego i opinii o świętości oraz sporządzenie *Positio super martyrio*⁴⁵. Ksiądz Kaczmarek jest także autorem kilku publikacji, które analizują świadectwo męczeństwa ks. Jerzego Popiełuszki z różnych perspektyw⁴⁶. Popularyzował postać męczennika również w licznych wywiadach, które ukazywały się w prasie katolickiej. Jako postulator procesu ks. Jerzego redagował biuletyn postulacji⁴⁷.

* * *

Podsumowując, diecezja włocławska jest miejscem, w którym kult bł. ks. Jerzego Popiełuszki systematycznie się rozwija. Nie tylko w stolicy diecezji we Włocławku, gdzie zamordowany kapłan został 30 października 1984 r. wyłowiony z Wisły, i które to miejsce zaraz potem stało się celem licznych pielgrzymek. W tym miejscu funkcjonuje dzisiaj Sanktuarium Męczeństwa Błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki. Przybywają do niego wierni nie tylko z terenów diecezji, ale również z Polski i zagranicy. Kult ks. Jerzego rozwija się także w innych ośrodkach. Do najprężniejszych w tym względzie należą parafie w Koninie (św. Wojciecha i św. Maksymiliana Marii Kolbego) oraz Sanktuarium Bolesnej Królowej Polski w Licheniu. W kilku parafiach na terenie diecezji bł. ks. Popiełuszko jest czczony w swoich relikwiach. Pamięć o męczenniku objawia się także

⁴⁴ Por. G. Bartoszewski, *Kapłan, który umiłował świętych. W 25 rocznicę posługi ks. dr. Tomasza Kaczmarka jako postulatora procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych w Polsce*, StWł, 12(2009), s. 46–66.

⁴⁵ *Positio super martyrio Servi Dei Georgii Popiełuszko in odium fidei, uti fertur, interfecti*, Roma 2008, 1170 s.

⁴⁶ Zob. Kaczmarek, *Jan Paweł II wobec świadectwa ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 494–507; tenże, *Sługa Boży ks. Jerzy Popiełuszko (Płock 19 X 2006)*, MPP, 10(2006), s. 455–459; tenże, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko – świadek prawdy*, „Pietas et Studium”, 2(2009), s. 457–468; tenże, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko – duchowa wielkość*, StWł, 12(2009), s. 81–91; tenże, *Świadectwo kapłana męczennika*, s. 963–981; tenże, *Proces beatyfikacyjny bł. Ks. Jerzego Popiełuszki, męczennika reżimu komunistycznego schyłku PRL*, w: *Postępowanie beatyfikacyjne drogą męczeństwa*, red. S.T. Praškiewicz, Kraków 2012, s. 155–178 (*Świętość kanonizowana*, t. 8).

⁴⁷ *Sługa Boży Ks. Jerzy Popiełuszko 1947–1984*, „Biuletyn Postulacji sprawy beatyfikacji ks. Jerzego Popiełuszki”, zeszyty 1–6, Warszawa 2006–2010.

w licznych pomnikach, tablicach, obeliskach mu dedykowanych, w ulicach nazwanych jego imieniem. Takie upamiętnienia znajdują się w znacznej części ośrodków miejskich na terenie diecezji włocławskiej.

**DEVELOPMENT OF THE CULT
OF BLESSED PRIEST JERZY POPIEŁUSZKO
IN THE WŁOCŁAWEK DIOCESE IN THE YEARS 1984–2024
An attempt to summarize**

Keywords: Jerzy Popiełuszko, cult, martyrdom, Włocławek diocese, NSZZ Solidarność.

Abstract: Due to the discovery of the body of the murdered priest Jerzy Popiełuszko on October 30, 1984, in the Vistula River near the Włocławek dam, this place almost immediately became a pilgrimage destination. From then on, the city of Włocławek and the local Church were bound by lasting bonds with the spiritual heritage of the blood shed by this martyr. He was also commemorated in other towns in the diocese from the moment of his death until today. His cult took on official forms after his beatification. The analysis of the development of the cult of the martyr in the diocese of Włocławek shows that in Poland it is the center where the cult of priest Jerzy and the memory of the testimony of his life and martyrdom is one of the most vibrant.

BIBLIOGRAFIA

- Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1982–1984*, t. 1, wstęp: J. Żaryn, red. naukowa J. Mysiakowska, wybór i opracowanie J. Gołębiowski, J. Mysiakowska, A.K. Piekarska, Warszawa 2009; t. 2: *Śledztwo w sprawie uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, wstęp i opracowanie: J. Gołębiowski, Warszawa 2014.
- Durka J., *Wydział do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Koninie i sytuacja Kościoła katolickiego województwie konińskim w pierwszych latach po zniesieniu stanu wojennego w świetle materiałów Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie*, „Polonia Maior Orientalis”, 2(2015), s. 119–133, DOI: 10.4467/27204006pmo.15.009.16916.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św.*, Włocławek 7 VI 1991, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/28wloclawek_07061991.html [24.02.2024].
- Mering W., *Dekret ustanawiający Sanktuarium Męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku*, Włocławek, 5 czerwca 2011 r., MDWł, 94(2011), nr 7–8, s. 721–722.
- NSZZ „Solidarność Region Konin. Wybór dokumentów, t. 2: (1981–1989), wstęp, wybór dokumentów, redakcja K. Białecki, Poznań 2016.
- Positio super martyrio Servi Dei Georgii Popiełuszko in odium fidei, uti fertur, interfecti*, Roma 2008.

- Bartoszewski G., *Kapłan, który umiłował świętych. W 25 rocznicę posługi ks. dr. Tomasza Kaczmarka jako postulatora procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych w Polsce*, StWł, 12(2009), s. 46–66.
- Blachnio S., *Włocławek – Krzyż przy zaporze*, <http://www.krajoznawcy.info.pl/krzyz-przy-tamie-8369> [12.01.2024].
- Brzezińska B., *Od zakrystii*, Konin 2004.
- Chrostowski W., *Świadectwo. Dokumenty*, red. J. Grzegorzczak, E. Karwowska, Innsbruck 1991.
- Czaczkowska E.K., Wiścicki T., *Kult bł. Jerzego rozprzestrzenia się na wszystkie kontynenty*, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/ewa-czaczkowska-tomasz-wiscicki-kult-sw-gerzego/> [12.02.2024].
- Fret I., *NSZZ „Solidarność” w Turku w latach 1980–1990*, Turek 2010.
- Gołdyn P., *Konfraternia im. Księdza Jerzego Popiełuszki w Koninie w latach 1984–1989*, w: *Nie można uśmiercić nadziei. Reminiscencje śmierci księdza Jerzego Popiełuszki w Wielkopolsce 1984–1989*, red. W. Handke, J. Wąsowicz, Poznań 2009, s. 85–95.
- Gołdyn P., *Z pól do wolności. Szkic do dziejów opozycji wiejskiej na Ziemi Konińskiej (1980–1989)*, Konin 2009.
- Gołębiewski J., *Bezpieka szuka siebie*, „Biuletyn IPN”, 2017, nr 10, s. 120–130.
- Gołębiewski J., *Jerzy Aleksander Popiełuszko (1947–1984)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 364–375.
- Gromadzki R., Witkowski A., *Misja „Popiełuszko”. Kulisy śledztwa w sprawie porwania i morderstwa kapelana Solidarności*, Warszawa 2022.
- Kaczmarek T., *Dzień śmierci błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, red. M. Kindziuk, Warszawa 2016, s. 9–23.
- Kaczmarek T., *Jan Paweł II wobec świadectwa ks. Jerzego Popiełuszki*, AtK, 574(2004), s. 494–507.
- Kaczmarek T., *Ksiądz Jerzy Popiełuszko – duchowa wielkość*, StWł, 12(2009), s. 81–91.
- Kaczmarek T., *Ksiądz Jerzy Popiełuszko – świadek prawdy*, „Pietas et Studium”, 2(2009), s. 457–468.
- Kaczmarek T., *Proces beatyfikacyjny bł. Ks. Jerzego Popiełuszki, męczennika reżimu komunistycznego schyłku PRL*, w: *Postępowanie beatyfikacyjne drogą męczeństwa*, red. S.T. Praśkiewicz, Kraków 2012, s. 155–178 (*Świętość kanonizowana*, t. 8).
- Kaczmarek T., *Sługa Boży ks. Jerzy Popiełuszko (Płock 19 X 2006)*, MPP, 10(2006), s. 455–459.
- Kaczmarek T., *Świadectwo kapłana męczennika*, MDWł, 93(2010), nr 10, s. 963–981.
- Kapyszewska E., *Solidarność w Kłodawie, 1980–1981*, Konin 2010.
- Konik-Korn A., *Sanktuarium Męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku*, „Niedziela”, nr 43 z 20 X 2013, s. 20–21.
- „Koniński Biuletyn Informacyjny”, 1984, nr 9.

- Korytkowski S.M., *Szkoła w Modzerowie nosi imię bł. ks. Jerzego Popiełuszki*, <http://www.diecezja.wloclawek.pl/pl/news/20,aktualnosci/557,szkoła-w-modzerowie-nosi-imie-bl-ks-jerzego-popieluszki> [24.02.2024].
- Kosecki D., *Kalendarium wydarzeń w Sanktuarium Męczeństwa i Śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku w roku 2015*, w: *Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię. Program duszpasterski diecezji włocławskiej 2014/2015*, red. R. Nowacki, Włocławek 2014, s. 121–129.
- Kraciuk K.R., *Kalendarium wydarzeń w Sanktuarium Męczeństwa i Śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku w roku 2012*, w: *Kościół naszym domem. Program duszpasterski diecezji włocławskiej 2011/2012*, red. R. Nowacki, Włocławek 2012, s. 111–112.
- Kraciuk K.R., *Kalendarium wydarzeń w Sanktuarium Męczeństwa i Śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku w roku 2013*, w: *Być solą ziemi. Program duszpasterski diecezji włocławskiej 2012/2013*, red. R. Nowacki, Włocławek 2013, s. 106–107.
- Ks. Popiełuszko patronem ronda w Turku, <https://turek.naszemiasto.pl/ks-popieluszko-patronem-ronda-w-turku/ar/c4-1127495> [24.02.2024].
- Ksiądz kanonik Jan Matusiak – patron parafialnej orkiestry dętej, w: *Sanktuarium Matki Bożej Pani Kujaw w Ostrowąsie*, red. J. Drewniak [i in.], Ostrowąs 2014, s. 122.
- Ku czci Jerzego Popiełuszki, <https://www.lm.pl/aktualnosci/ku-czci-jerzego-popieluszki> [24.02.2024].
- Misztal H., *Prawo kanonizacyjne*, Lublin 2003.
- Multimedialne Muzeum Męczeństwa Bł. Ks. Jerzego Popiełuszki otwarte, <https://wloclawek.naszemiasto.pl/multimedialne-muzeum-meczenstwa-bl-ks-jerzego-popieluszki/ar/c13-3413908> [12.02.2024].
- Nowe sanktuarium Męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku, <http://www.naszdziennik.pl/wiara-kosciol-w-polsce/12727,wloclawek-upamietnia-smierc-bl-ks-jerzego.html> [10.10.2017].
- Paczoska-Hauke A., *Reakcje mieszkańców Pomorza i Kujaw na porwanie i śmierć ks. Jerzego Popiełuszki w świetle dokumentów SB*, „Studia Bydgoskie”, 3(2009), s. 315–316.
- Parafia Matki Bożej Fatimskiej, w: *Rocznik Diecezji Włocławskiej 2011*, red. A. Niemira, Włocławek 2011, s. 188.
- Pawłuk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2002.
- Polak W., *Czas ludzi niepokornych. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim (13 XII 1981 – 4 VI 1989)*, Toruń 2003.
- Polak W., *Czy poznamy prawdę o śmierci księdza?*, „W Sieci Historii”, 2014, nr 10, s. 16–18.
- Polak W., *Trudne lata przełomu. Szkice z historii najnowszej*, Gdańsk 2006.

- Polak W., *Wątpliwości dotyczące okoliczności śmierci ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Kościół w obliczu totalitaryzmów. Zbiór studiów dla uczczenia XXV rocznicy męczeńskiej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki*, Toruń 16–17 X 2009 r., red. W. Polak [i in.], Toruń 2010, s. 28–37.
- Poniński A., *Jak było naprawdę?*, „W Sieci Historii”, 2014, nr 10, s. 10–12.
- Poniński A., *Obraz śmierci ks. Popiełuszki podczas procesu toruńskiego*, w: *Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, red. M. Kindziuk, Warszawa 2016, s. 129–141.
- Poniński A., *Proces. Zabójcy ks. Jerzego Popiełuszki przed sądem w Toruniu*, Poznań 2005.
- Poniński A., *Tama*, „Ład Boży”, 1990, nr 20, s. 5; toż: „Wzrastanie”, 1991, nr 31–32, s. 8–9.
- Program duszpasterski na rok 2017. Parafia Rzym.-Kat. pw. Matki Bożej Fatimskiej we Włocławku, Sanktuarium bł. ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku*, w: *Idźcie i głoscie. Program duszpasterski diecezji włocławskiej 2016/2017*, Włocławek 2016, s. 86–99.
- Rozynkowski W., *Szlak męczeństwa bł. ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Dzieje regionu kujawsko-pomorskiego*, red. A. Radziwiński, Toruń 2017, s. 554–563, 604–605.
- Rulka K., „Ład Boży” w latach 1982–1997, *StWł*, 13(2011), s. 252–256.
- Śługa Boży Ks. Jerzy Popiełuszko 1947–1984*, „Biuletyn Postulacji sprawy beatyfikacji ks. Jerzego Popiełuszki”, zeszyty 1–6, Warszawa 2006–2010.
- Sumliński W., *Kto naprawdę Go zabił?*, Warszawa 2005.
- Turek: rondo z patronem*, <https://www.lm.pl/aktualnosci/turek-rondo-z-patronem> [24.02.2024].
- Wąsowicz J., *Bydgoskie ślady ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Roczniki Księdza Jerzego*, t. 4: *Postacie Polski Niepodległej*, red. P. Nowogórski, W. Polak, W. Rozynkowski, Toruń – Górsk 2019, s. 55–80.
- Wąsowicz J., *Kult błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki na terenie diecezji włocławskiej*, w: *Roczniki Księdza Jerzego*, t. 3: *Pielgrzymki i miejsca pielgrzymowania w Polsce w XX i XXI wieku*, red. P. Nowogórski, W. Polak, W. Rozynkowski, Toruń – Górsk 2018, s. 115–126.
- Witczak H., *Sanktuaria jako miejsca kultu w diecezji włocławskiej*, w: *Ubi Episcopus, ibi Ecclesia. Jubileusz posługi ks. bp. Wiesława Meringa w diecezji włocławskiej*, Włocławek 2012, s. 301–326.
- Wojcieszek E., Zwiernik P., *NSZZ „Solidarność” Region Konin*, w: *NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, t. 4: *Polska Zachodnia*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 305–349.
- Zakazana „Solidarność”. Rzecz o podziemnej „Solidarności” w regionie konińskim w okresie 13 XII 1981–17 IV 1989*, opr. E. Zaleska i W. Zaleski, Konin 2000.
- Zdawało się im, że go unicestwili... O procesie toruńskim z ks. Antonim Ponińskim rozmawia Katarzyna Maniewska*, „Biuletyn IPN”, 2017, nr 10, s. 107–119.
- Ziółkowski G., *Pieszne pielgrzymki Ludzi Pracy Regionu Konińskiego do Matki Bolesnej Królowej Polski*, <http://www.ak.diecezja.wloclawek.pl/index.php/16-strona-glowna/1-30-pielgrzymka-ludzi-pracy-do-lichenia> [24.02.2024].